

МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра права та публічного адміністрування

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

В.О. завідувача кафедри

Черних Є.М.

«28» серпня 2020 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОКПП 1.2.3 СОЦІАЛЬНА І ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА НА
ДЕРЖАВНОМУ ТА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

(шифр і назва навчальної дисципліни)

Освітньо-професійна програма Публічне управління та адміністрування
(назва)

Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування
(код та найменування спеціальності)

Спеціалізація _____
(назва спеціалізації)

Факультет економіко-правовий
(назва факультету)

2020–2021 навчальний рік

Робоча програма

Соціальна і гуманітарна політика на державному та місцевому рівні
(назва навчальної дисципліни)

для здобувачів вищої освіти ОПП «Публічне управління та адміністрування»

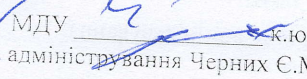
Спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

Розробник: д.н.держ.упр., професор кафедри права та публічного адміністрування Бражко О. В.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри права та публічного адміністрування Маріупольського державного університету

Протокол від «28» серпня 2020 року № 1

В.о. завідувача кафедри права та публічного адміністрування

МДУ к.ю.н., доцент, доцент кафедри права та публічного адміністрування Черних С.М.

©Бражко О.В., 2020 рік

©МДУ, 2020 рік

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 8	28 Публічне управління та адміністрування	Нормативна (професійна підготовка)	
Модулів – 2	Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування» Спеціальність: 281 «Публічне управління та адміністрування»	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		1-й	1-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання: реферат		Семестр	
Загальна кількість годин – 240		1,2-й	1,2-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: 2 аудиторних – 80 самостійної роботи студента – 160	Освітній рівень: «Магістр»	42 год.	16 год.
		Практичні, семінарські	
		38 год.	16 год.
		Самостійна робота	
		160 год.	208 год.
		Індивідуальні завдання:	
Вид контролю: 1-й семестр – залік 2 семестр – екзамен			

Примітка : Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

Для денної форми навчання – 30% аудиторних годин; 70% самостійної роботи
Для заочної форми навчання -20% аудиторних годин; 80% самостійної роботи

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета: надати можливість майбутнім фахівцям опанувати сучасні знання в галузі соціальної політики з державного регулювання соціальними процесами реалізації моделей соціальної політики з урахуванням досвіду розвинутих країн управління соціально-політичними процесами здійснення соціального захисту і соціального розвитку на державному та місцевому рівні.

Завдання: сформувати у студентів знання про сутність і значення соціальної і гуманітарної політики; моделі соціальної політики в різних економічних системах і механізм їх застосування; основні напрями соціальної і гуманітарної політики в Україні; нормативно-правове забезпечення соціальної і гуманітарної сфери; форми соціального захисту населення; механізм реалізації соціальної і гуманітарної політики держави.

Місце навчальної дисципліни в освітній програмі: навчальна дисципліна «Соціальна і гуманітарна політика на державному та місцевому рівні» належить до нормативних навчальних дисциплін професійної підготовки освітньо-професійної програми «Публічне управління та адміністрування» спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» освітнього рівня «Магістр».

Передумови для вивчення дисципліни:

Дисципліни, що передують вивченню даної дисципліни	Перелік дисциплін, вивчення яких спирається на дану дисципліну
-	Публічні фінанси та бюджетна політика Концептуальні засади публічного управління та адміністрування Публічна служба та кадровий менеджмент Нормопроектувальна та правореалізаційна діяльність в публічному управлінні

Перелік компетентностей:

Інтегральна компетентність: Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у сфері публічного управління та адміністрування та/або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.

Загальні компетентності:

1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу (ЗК01).
2. Здатність працювати в команді, мотивувати людей та рухатися до спільної мети, бути лідером, діяти соціально відповідально та свідомо (ЗК02).
3. Здатність розробляти та управляти проєктами (ЗК03).
4. Здатність приймати обґрунтовані рішення та використовувати сучасні комунікаційні технології (ЗК05).
6. Здатність генерувати нові ідеї (креативність) (ЗК07).

7. Здатність ефективно формувати комунікаційну стратегію, працювати в команді з дотриманням етичних норм та цінностей мультикультурного суспільства, здійснювати наукову полеміку та спілкування державно та іноземною мовами (ЗК08).

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

1. Здатність налагоджувати соціальну взаємодію, співробітництво, попереджати та розв'язувати конфлікти (СК01).

2. Здатність організувати діяльність органів публічного управління та інших організацій публічної сфери (СК02).

3. Здатність організувати інформаційно-аналітичне забезпечення управлінських процесів із використанням сучасних інформаційних ресурсів та технологій, зокрема розробляти заходи щодо впровадження електронного урядування в різних сферах публічного управління та адміністрування (СК03).

4. Здатність визначати показники сталого розвитку на вищому, центральному, регіональному, місцевому та організаційному рівнях (СК04).

5. Здатність представляти органи публічного управління у відносинах з іншими державними органами та органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, підприємствами, установами і організаціями незалежно від форм власності, громадянами та налагоджувати ефективні комунікації з ними (СК05).

6. Здатність розробляти стратегічні документи розвитку соціально-економічних систем на вищому, центральному, регіональному, місцевому та організаційному рівнях (СК08).

7. Здатність здійснювати наукову та дослідницьку діяльність у сфері публічного управління та адміністрування (СК09).

8. Здатність приймати обґрунтовані управлінські рішення з урахуванням питань європейської та євроатлантичної інтеграції (СК10).

Результати навчання:

1. Знати теоретичні та прикладні засади вироблення й аналізу публічної політики, основ та технологій прийняття управлінських рішень (РН01).

2. Розв'язувати складні задачі публічного управління та адміністрування, враховуючи вимоги законодавства, виявляти правові колізії та проблеми, розробляти проекти нормативно-правових актів для їх усунення (РН02).

3. Використовувати сучасні статистичні методи, моделі, цифрові технології, спеціалізоване програмне забезпечення для розв'язання складних задач публічного управління та адміністрування (РН04).

4. Визначати пріоритетні напрями впровадження електронного урядування та розвитку електронної демократії (РН05).

5. Уміти розробляти національні/регіональні програмні документи щодо розвитку публічного управління, використовуючи системний аналіз і комплексний підхід, а також методи командної роботи (РН07).

В результаті вивчення даної дисципліни на основі даної програми здобувач вищої освіти повинен **вміти:**

- аналізувати основні проблеми соціального і духовного розвитку суспільства, особливості цих процесів в Україні;

- організовувати власну діяльність з огляду на досягнення науки та з урахуванням змін, що відбуваються у соціальній практиці;

- визначати як пріоритетні соціальні та гуманітарні критерії при оцінці результатів власної діяльності незалежно від її функціонального характеру та галузевої спрямованості;

- розробляти пропозиції до цільових перспективних програм та комплекси заходів, спрямованих на поглиблення соціально-економічних реформ;

- прогнозувати наслідки реалізації соціальних програм на місцевому та/або регіональному рівні засобами системного аналізу, застосовуючи результати соціального моніторингу, соціологічних досліджень, узагальнення показників соціального розвитку;

- вживати заходів щодо впровадження економічно обґрунтованих інновацій на основі результатів моніторингу і розрахунку ефективності проектів, використовуючи методи аналізу вигод і витрат;

- застосовувати принципи соціального управління та соціальної політики до процесів соціального розвитку українського суспільства;

- самостійно аналізувати сутність і стан соціального захисту і безпеки людини і суспільства в Україні, основні напрями здійснення соціальної політики в сфері соціального захисту.

Програма побудована за вимогами кредитно-трансферної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах та узгоджена з примірною структурою змісту навчального курсу, рекомендованою Європейською Кредитно-Трансферною Системою (ECTS).

Програма складається з двох змістовних модулів.

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1 Теоретичні засади формування соціальної і гуманітарної політики держави

Програмовий зміст

ТЕМА 1. СУТНІСТЬ І ЗМІСТ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

- 1.1. Визначення соціальної політики, її об'єкт та суб'єкт.
- 1.2. Напрями, функції, завдання та принципи соціальної політики.
- 1.3. Соціальна держава та роль соціальної політики у її формуванні.

Література

1. Ганслі Т. Соціальна політика та соціальне забезпечення за ринкової економіки / Пер. з англ. О. Перепадя. – К.: Основи, 1996. – 237 с.
2. Іванова О.Л. Соціальна політика: теоретичні аспекти. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2003. – 107 с.
3. Конституции государств Европейского Союза / [Под ред. Л.А. Окунькова]. – М.: Изд. группа Норма-Инфра, 1997. – 816 с.
4. Політологічний енциклопедичний словник [упоряд. В.П. Горбатенко та ін.]. – К.: Генеза, 2004. – 736с.
5. Сіленко А.О. Соціальна держава: територія перемін / А.О.Сіленко. – Одеса: Видавничий центр УДАЗ ім. О.С.Попова, 2000 – 280 с.
6. Скуратівський В.А. Соціальна політика / В.А.Скуратівський, О.М.Палій, Е.М.Лібанова. – К.: УАРА, 1997. – 360 с.
7. Спікер П. Соціальна політика: теми та підходи / П. Спікер. – К.: Фенікс, 2000. – 400 с.
8. Туленков М.В. Соціальна політика в Україні: шляхи формування та реалізації: [навч.-метод.розробка] / М.В.Туленков. – К.: ІПК ДСЗУ, 2007. – 34 с.
9. Шайгородський Ю. Політика як інституційна форма досягнення соціального консенсусу: історико-політична інтерпретація / Ю. Шайгородський //Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – Київ; Миколаїв, 2009. Вип. 15. – С.5-15.
10. Яковюк І.В. Виникнення та розвиток концепції соціальної держави / І.В. Яковюк // Вісник Академії правових наук України. – 2001. - № 2. – С.25-34.

ТЕМА 2 ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

- 2.1. Витоки соціальної політики у XVI- п.пол. XIX ст.
- 2.2. Еволюція соціальної політики в др. пол. XIX-п.пол. XX ст.
- 2.3. Формування концепції соціальної держави у середині XX ст., криза 70-х рр. та її подолання.

Література

1. Ганслі Т. Соціальна політика та соціальне забезпечення за ринкової економіки / Т. Ганслі; пер. з англ. О.Перепада. – К.: Основи, 1996. – 237 с.
2. Горілий А. Історія соціальної роботи в Україні / А. Горілий. – Тернопіль, 2001. – 67 с.
3. Іванова О.Л. Соціальна політика: теоретичні аспекти / О. Іванова. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2003. – 107 с.
4. Кузьмин К.В. История социальной работы за рубежом и в России (с древности и до начала XX века): [Учебное пособие] / К.В. Кузьмин, Б.А. Сутырин. – М.: Академический проспект, 2005.
5. Лукашевич М.П. Соціальна робота в Україні: теоретико-методологічні засади / М.П. Лукашевич, І.І. Мигович, І.М. Пінчук. – К.: МАУП, 2001. – 126 с.
6. Скуратівський В.А. Соціальна політика / В.А.Скуратівський, О.М.Палій, Е.М.Лібанова. – К.: УАРА, 1997. – 360 с.
7. Спікер П. Соціальна політика: теми та підходи. – К.: Фенікс, 2000. – 400 с.
8. Яковюк І. Виникнення та розвиток концепції соціальної держави / І.Яковюк // Вісник АПНУ. – 2001. - № 2. – С. 25-34.
9. Tampke J. Bismark's social legislation: a genuine breakthrough? // Mommsen M. The Emergence of the Welfare State in Britain and Germany 1850-1950. – London, 2001. – P. 56-89.
10. Leisering L. Nation State and Welfare State: an Intellectual and Political History / L. Leisering // Journal of European Social Policy. – 2003. – Vol.13, № 2. – P.175-185.

ТЕМА 3 МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

- 3.1. Значення класифікацій соціальної політики. Консервативна модель соціальної політики.
- 3.2. Ліберальна соціальна політика.
- 3.3. Соціал-демократична та соціалістична моделі соціальної політики.
- 3.4. Класифікації моделей соціальної політики Р.Титмуса, С.Лейбфрида, У.Лоренца.

Література

1. Іванова О.Л. Соціальна політика: теоретичні аспекти / О.Іванова. - К.: Вид. дім «КМ Академія», 2003. - 107 с.
2. Концепция «государства благосостояния» (дискуссии в западной литературе 80-х годов). Теоретические основы «государства благосостояния». - М., 1988. - 345 с.
3. Лоренц У. Социальная работа в изменяющейся Европе / У. Лоренц; пер. с англ. - Амстердам; Киев: Ассоциация психиатров Украины, 1997. - 200 с.
4. Резнікова Н.В. До питання про адаптивність європейської соціальної моделі до українських реалій. - 2009 [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/Portal/soc_gum/Prvs/2009_3/1226.pdf

5. Спікер П. Соціальна політика: теми та підходи / П. Спікер. - К.: Фенікс, 2000. - 400 с.
6. Хайек Ф.А. Дорога к рабству / Ф.А.Хайек. – М.: Экономика, 1992. – 176 с.
7. Esping-Andersen G. The three worlds of welfare capitalism / G.EspingAndersen. - Cambridge Polity Press, 1990. - 260 p.
8. Leisering L. Nation state and welfare state: an intellectual and political history / L.Leisering // Journal of European social policy. - 2006. - Vol.13, № 2. - P. 175-185.
9. Taylor-Gooby P. Sustaining welfare in hard times: who will foot the bill? / P. Taylor-Gooby // Journal of European social policy. - 2001. - Vol. 11, № 2. - P. 133-147.

ТЕМА 4 СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

4.1. Вплив глобалізації на формування соціальної політики.

4.2. Загальні тенденції розвитку соціальної політики європейських держав.

Література

1. Глобальна соціальна політика: Міжнародні організації й майбутнє соціального добробуту / [Б. Дікон, М. Халс, П. Станс]. – К.: Основи, 1999. – 346 с.
2. Світова та європейська інтеграція: Навч. посібник. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008.
3. Лоренц У. Социальная работа в изменяющейся Европе / У. Лоренц; пер. с англ. – Амстердам; Киев: Ассоциация психиатров Украины, 1997. – 200 с.
4. Мулин К. Исторические ориентиры Создавая социальную демократию. Сто лет Социал-демократической рабочей партии Швеции / К. Мулин. – М.: Изд-во «Весь мир», 2001. – С. 17-31.
5. Семигіна Т. Соціальна політика у глобальному вимірі / Т.Семигіна. – К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2003. – 252 с.
6. Шестакова Е. Реформирование системы социальной защиты населения в странах Восточной Европы / Е. Шестакова // МЭ и МО. – 1997. – № 1. – С. 15-23.
7. Eurostat, statistic in focus, population and social conditions // Social protection in Europe. News release. – 2008. – Luxembourg: Eurostat Press Office. – P. 34-79.
8. Koch M. From generosity to sustainability. The Austrian pension system. Options for its reform / M. Koch, C. Thimann – Washington: IMF, 2003. – 500 p.
9. Leibfried S. Prospects for social Europe / S. Leibfried, P. Pierson // Politics and Society. – 2002. – Vol. 20, № 3. – P. 333-355.
10. Meyer J.W., Boli J.K., Thomas J.M., Ramirez F.T. World society and the nation-state // American journal of sociology. – 2004. – Vol. 10, № 3. – P. 144181.
11. Social Europe: a continent's answer to market fundamentalism / Edited by D. Albers, S. Haseler, H.Meyer: London metropolitan university, 2006. - 211 p.

12. Global Europe, social Europe / Edited by A.Giddens, P.Diamond, R.Liddle. – Malden: Polity Press, 2008. – 309p.

13. Taylor-Gooby P. Social change, social welfare and social science. – New-York: Harvester Wheatsheaf, 2004. – 244 p.

ТЕМА 5 ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

1.1. Створення нормативно-правової бази соціальної політики

1.2. Проблеми в реалізації соціальної політики та шляхи їх вирішення

Література

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К.: Міністерство юстиції України, 2010. – 124 с.

2. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 14.01.98 // Відомості Верховної Ради України. – 1998. - № 23. – Ст. 378.

3. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 // Відомості Верховної Ради. – 2000. - № 48. – Ст. 983

4. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України від 01.06.2000// Урядовий кур'єр. – 2000. – 6 липня. – С.10.

5. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.03 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 49-50, 51. – Ст. 1552. 6. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02.03.2000 // Відомості Верховної Ради України. – 2000. - № 22. – Ст. 3708.

7. Про невідкладні заходи з подолання бідності: Указ Президента від 26 лютого 2010 р. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.president.gov.ua>

8. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.03 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 47-48. – Ст. 1504.

9. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей: Закон України від 02.06.05 // Відомості Верховної Ради України. – 2005. - № 26. – Ст. 1108.

10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2009 р. «Про стан соціально-демографічного розвитку, охорони здоров'я і ринку праці в Україні»: Указ Президента України від 29.12.2009 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>

11. Про соціальні послуги: Закон України від 19.06.03 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 45. – Ст. 1458

12. Про схвалення Концепції реформування системи соціальних послуг: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2007 р. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>

13. Про затвердження Державної цільової соціальної програми подолання та запобігання бідності на період до 2015 року: Постанова КМУ від 31 серпня 2011 р. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>

ТЕМА 6 СІМЕЙНА ПОЛІТИКА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

6.1. Понятійно-категоріальний апарат державної сімейної політики.

6.2. Принципи та напрями державної сімейної політики в Україні.

Література

1. Про Концепцію державної сімейної політики: Постанова Верховної Ради України від 17 вересня 1999 р. № 1063-XIV.
2. Сімейний кодекс України // Відомості Верховної Ради. – 2002. - № 21-22. – Ст. 135 (зі змінами та доповненнями)
3. Чеховська І.В. Теоретико-методологічні аспекти дослідження проблем сучасної сімейної політики України / І.В.Чеховська // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2010. – № 48. - С.229-237.
4. Мішин А. Державна сімейна політика як цілісна науково-практична система / Актуальні проблеми державної сімейної політики: Матеріали науково-практичної конференції // Вісник Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту (спецвипуск). – 2010. - № 1-2. - С.17-22
5. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.
6. Про Загальнодержавну програму «Національний план щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року»: Закон України від 5 березня 2009 року // Відомості ВР України. – 2009. - №29. – Ст. 395
7. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України 13 січня 2005 р. № 2342-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 6. – Ст. 147.
8. Козлов В.А. Институциональный подход к разработке семейной политики – М.: Институт экономики РАН, 2010. – 51.
9. Бідність та нерівні можливості дітей в Україні / [Черенько Л.М., Полякова С.В., Реут А.Г. та ін.] ; за ред. Е.М.Лібанової. – К.: Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), Український центр соціальних реформ, 2009. – 288 с.
10. Тертичка В.В. Державна політика: аналіз і впровадження в Україні: Автореф. дис... д-ра наук з держ. управління: 25.00.01 / В.В.Тертичка. – К., 2004. – 36 с.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 2 Соціальна і гуманітарна робота органів державної влади та місцевого самоврядування

Програмовий зміст

ТЕМА 7 СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ

- 7.1. Підходи до поняття «соціальний захист».
- 7.2. Основні складові системи соціального захисту.
- 7.3. Організаційна структура соціального захисту.

Література

1. Болотіна Н.Б. Соціальні права людини та їх державне забезпечення: сучасні тенденції розвитку / Н.Б.Болотіна // Захист соціальних прав людини і громадянина в Україні: проблеми юридичного забезпечення. – К.: МП Леся. – 2003. – С. 14-28.
2. Гончаров А. Поняття соціального захисту / А. Гончаров // Підприємство, господарство і право. – 2009. - № 10. – С. 126-130.
3. Дерєга В.В. Шляхи вдосконалення системи соціального захисту в Україні: політологічний аналіз / В.В.Дерєга, М.О.Багмет // Сучасна українська політика: політики і політологи про неї. – Київ, Миколаїв: Вид-во «Український центр політичного менеджменту», 2009. – Вип. 17. – С. 250-258.
4. Іванова О.Л. Соціальна політика: теоретичні аспекти / О.Іванова. – К.: Вид.дім «КМ Академія», 2003. – 107 с.
5. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К.: Міністерство юстиції України, 2010. – 124 с.
6. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 14.01.98 // Відомості Верховної Ради України. – 1998. - № 23. – Ст. 378.
7. Про соціальні послуги: Закон України від 19.06.03 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 45. – Ст. 1458
8. Про невідкладні заходи з подолання бідності: Указ Президента України від 26.02.2010 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/laws/show/274/2010>

ТЕМА 8 ЗМІСТ, ПРИНЦИПИ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ

- 8.1. Визначення та зміст гуманітарної політики.
- 8.2. Принципи гуманітарної політики.

Література

1. Бєх В.П. Гуманітарна політика держави – засіб досягнення злагоди в громадянському суспільстві [Електронний ресурс] // Український центр політичного менеджменту. - Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/>
2. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / [Губерський Л., Андрущенко В., Михальченко М.]. – К., 2002.

3. Гуманітарна політика Української держави в новітній період: Монографія / За ред. С.І. Здіорука– К.: НІСД, 2006. – 403 с.
4. Лукашевич М.П. Гуманітарна політика в Україні: Навч.-метод. розробка / М.П.Лукашевич. – К.: ІПК ДСЗУ, 2010. – 30 с.
5. Международные акты о правах человека. – М.: Изд. группа Норма-Инфра, 1998. – 723 с.
6. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В.П. Горбатенко; За ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – К.: Генеза, 2004. – 736с.
7. Скуратівський В.А., Палій О.М. Основи соціальної політики / В.А.Скуратівський, О.М.Палій. – К.: МАУП, 2002. – 200 с.

ТЕМА 9 КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ

- 9.1. Визначення культури та культурної політики.
- 9.2. Культурна глобалізація та принципи сучасної культурної політики.
- 9.3. Здійснення культурної політики в Україні.

Література

1. Основи законодавства про культуру: Закон України від 14 лютого 1992р. // Відомості Верховної Ради. – 1992. - № 21. – Ст. 294
2. Про затвердження концептуальних напрямів діяльності органів виконавчої влади щодо розвитку культури: Постанова КМУ від 28 червня 1997 р.
3. Концепція державної політики в галузі культури на 2005-2007 рр.: Закон України від 03.03.2005
4. Про ратифікацію Конвенції про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження: Закон від 20.01.2010.
5. Про першочергові заходи щодо збагачення та розвитку культури і духовності українського суспільства: Указ Президента від 24.11.2005 № 1647/2005
6. Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини: Закон України від 06.03.2008 // Відомості Верховної Ради України. – 2008. - № 16. – Ст. 153.
7. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України від 09.01.2007
8. Декларація Мехіко щодо політики у сфері культури (26 липня – 6 серпня 1982 р.) / Україна в міжнародно-правових відносинах, Київ: Юрінком Інтер, 1997.
9. Про Рекомендації парламентських слухань «Українська культура: стан та перспективи розвитку»: Постанова Верховної Ради від 26.12.2002
10. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 // Відомості Верховної Ради України. – 2011. - № 24. – Ст. 168.

ТЕМА 10 ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ВИМОГИ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

10.1. Основні риси національної системи освіти.

10.2. Зміст та основні завдання Болонського процесу.

10.3. Реформування освіти з огляду на Болонський процес.

Література

1. Корсак К. Європейський простір вищої освіти і Україна у ХХІ ст. / К. Корсак // Вища школа. – 2005. - № 1. – С. 47-55
2. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес / Лист Міністерства освіти і науки України від 28.07.04 № 1/9-402 // Вища школа. – 2004. - № 2-3. – С. 96-126
3. Нечаєв В. Болонський процес: міфи, ілюзії, реалії / В. Нечаєв, С. Шаронова // Вища школа. – 2005. - № 1. – С. 56-64
4. Очаренко Є. Правове регулювання державного контролю за діяльністю вищих навчальних закладів в Україні / Є. Очаренко // Підприємство, господарство і право. – 2009. - № 9. – С. 67-72.
5. Про вищу освіту: Закон України від 17.01.2002 // Відомості Верховної Ради України. – 2002, № 20. – Ст. 134.
6. Про освіту: Закон України від 23.05.1991 // Відомості Верховної Ради України. – 1991, № 34. – Ст. 451.
7. Сиченко В. Державна освітня політика в контексті європейської інтеграції / В. Сиченко // Вісник НАДУ. – 2008. - № 4. – С. 249-257.

ТЕМА 11 ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

11.1. Основні поняття та принципи сфери охорони здоров'я.

11.2. Система органів охорони здоров'я та реалізація державної політики.

11.3. Ключові проблеми в сфері охорони здоров'я та їх вирішення.

Література

1. Про затвердження Міжгалузевої комплексної програми «Здоров'я нації» на 2002-2011 рр.: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 січня 2002 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
2. Гладун З.С. Державна політика охорони здоров'я в Україні (адміністративно-правові проблеми формування і реалізації) / З.С. Гладун. – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – 460 с.
3. Про додаткові заходи щодо поліпшення медичної допомоги населенню України: Указ Президента України від 8 серпня 2000 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
4. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К.: Міністерство юстиції України, 2006. – 124 с.

5. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон від 24.02.1994 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради. – 1994, № 27. – Ст 218. - Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>

6. Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я: Постанова Кабінету Міністрів від 2 листопада 2006 р. // Офіційний вісник України. – 2006. - № 45. – Ст. 3000.

7. Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини на період до 2011 року: Закон України від 22.01.2010

8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2009 р. «Про стан соціально-демографічного розвитку, охорони здоров'я і ринку праці в Україні»: Указ Президента України від 29.12.2009 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>

9. Про Концепцію розвитку охорони здоров'я: Указ від 07.12.2000 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>

10. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон від 19.11.1992. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради. – 1993. – № 4. – Ст. 19. - Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>

ТЕМА 12 ПОЛІТИКА В СФЕРІ ТУРИЗМУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ

12.1. Туристична сфера та можливості її розвитку в Україні.

12.2. Державне регулювання туризму в Україні.

Література

1. Про внесення змін до Закону України «Про туризм»: Закон України від 18.11.2003 // Відомості Верховної Ради. – 2004. - № 13. – Ст. 180 2. Про затвердження Державної програми розвитку туризму на 20022010 рр.: Постанова КМУ від 29 квітня 2002 р.

3. Про затвердження типових положень про управління культури і туризму обласної, Севастопольської міської, Головне управління культури, Головне управління охорони культурної спадщини, управління туризму і курортів Київської міської, відділ культури і туризму районної, районної у м. Севастополі, відділ культури, туризму та охорони культурної спадщини районної у м.Києві державної адміністрації: Постанова Кабінету Міністрів від 25 листопада 2009 р.

4. Про курорти: Закон України від 5 жовтня 2000 року // Відомості Верховної Ради. – 2000. - № 50. – Ст. 435.

5. Про схвалення Стратегії розвитку туризму і курортів: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2008 р.

6. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 // Відомості Верховної Ради. – 1995. - № 31. – Ст. 241.

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	денна форма					
	усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7
МОДУЛЬ 1						
Змістовий модуль 1 Теоретичні засади формування соціальної і гуманітарної політики держави						
Тема 1. Сутність і зміст соціальної політики	21	4	4	-		13
Тема 2 Історичні аспекти формування соціальної політики	21	4	4	-		13
Тема 3 Моделі соціальної політики	21	4	4	-		13
Тема 4 Сучасні підходи до соціальної політики в європейських країнах	21	4	4	-		13
Тема 5 Особливості реформування соціальної політики в Україні	19	4	2			13
Тема 6 Сімейна політика як важлива складова соціальної політики держави	17	2	2			13
Разом годин за змістовий модуль 1	120	22	20	-		78
Змістовий модуль 2 Соціальна і гуманітарна робота органів державної влади та місцевого самоврядування						
Тема 7 Система соціального захисту в Україні	22	4	4	-		14
Тема 8 Зміст, принципи та основні напрями гуманітарної політики	22	4	4	-		14
Тема 9 Культурна політика та особливості її формування в Україні	22	4	4	-		14
Тема 10 Пріоритети розвитку освіти в Україні та вимоги болонського процесу	20	4	2	-		14
Тема 11 Державна політика в сфері охорони здоров'я в Україні	18	2	2			14
Тема 12 Політика в сфері туризму та особливості її формування в Україні	16	2	2			12
Разом годин за змістовий модуль 2	120	20	18	-		82
Всього годин за модуль 1	120	22	20	-		78
Всього годин за модуль 2	120	20	18	-		82
ІНДЗ		-	-	-		-
Загальна кількість годин	240	42	38	-		160

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	заочна форма					
	усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7
МОДУЛЬ 1						
Змістовий модуль 1 Теоретичні засади формування соціальної і гуманітарної політики держави						
Тема 1. Сутність і зміст соціальної політики	16	1	1	-		14
Тема 2 Історичні аспекти формування соціальної політики	22	2	2	-		18
Тема 3 Моделі соціальної політики	20	1	1	-		18
Тема 4 Сучасні підходи до соціальної політики в європейських країнах	20	1	1	-		18
Тема 5 Особливості реформування соціальної політики в Україні	20	1	1			18
Тема 6 Сімейна політика як важлива складова соціальної політики держави	44	2	2			18
Разом годин за змістовий модуль 1	120	8	8	-		104
Змістовий модуль 2 Соціальна і гуманітарна робота органів державної влади та місцевого самоврядування						
Тема 7 Система соціального захисту в Україні	16	1	1	-		14
Тема 8 Зміст, принципи та основні напрями гуманітарної політики	22	2	2	-		18
Тема 9 Культурна політика та особливості її формування в Україні	20	1	1	-		18
Тема 10 Пріоритети розвитку освіти в Україні та вимоги болонського процесу	20	1	1	-		18
Тема 11 Державна політика в сфері охорони здоров'я в Україні	20	1	1			18
Тема 12 Політика в сфері туризму та особливості її формування в Україні	44	2	2			18
Разом годин за змістовий модуль 2	120	8	8	-		104
Всього годин за модуль 1	120	8	8	-		104
Всього годин за модуль 2	120	8	8	-		104
ІНДЗ		-	-	-		-
Загальна кількість годин	240	16	16	-		208

5. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1.	Семінарське заняття 1: Сутність і зміст соціальної політики	4	1
2.	Семінарське заняття 2: Історичні аспекти формування соціальної політики	4	2
3.	Семінарське заняття 3 Моделі соціальної політики	4	1
4.	Семінарське заняття 4 Сучасні підходи до соціальної політики в європейських країнах	4	1
5.	Семінарське заняття 5 Особливості реформування соціальної політики в Україні	2	1
6.	Семінарське заняття 6 Сімейна політика як важлива складова соціальної політики держави	2	2
7.	Семінарське заняття 7 Система соціального захисту населення в Україні	4	1
8.	Семінарське заняття 8 Зміст, принципи та основні напрями гуманітарної політики	4	2
9	Семінарське заняття 9 Культурна політика та особливості її формування в Україні	4	1
10	Семінарське заняття 10 Пріоритети розвитку освіти в Україні та Болонський процес	2	1
11	Семінарське заняття 11 Державна політика в сфері охорони здоров'я в Україні	2	1
12	Семінарське заняття 12 Політика в сфері туризму та особливості її формування в Україні	2	2
Разом:		38	16

6. Теми практичних занять – не передбачено навчальним планом.

7. Теми лабораторних занять – не передбачено навчальним планом.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Самостійна робота передбачає необхідність самостійного опанування студентами основними теоретичними положеннями, категоріями, термінами, що використовуються даною навчальною дисципліною, а також самостійне оволодіння основними методами наукового дослідження та розвиток самостійного теоретичного правового мислення.

Опрацьовуючи самостійно матеріал, студенти зобов'язані використовувати джерела, що запропоновані в загальному списку рекомендованих джерел.

Формами контролю виконання студентами самостійної роботи є усне опитування та перевірка правильності виконання письмових навчальних завдань під час індивідуально-консультативної роботи викладача.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1.	Тема 1. Сутність і зміст соціальної політики	13	14
2.	Тема 2 Історичні аспекти формування соціальної політики	13	18
3.	Тема 3 Моделі соціальної політики	13	18
4.	Тема 4 Сучасні підходи до соціальної політики в європейських країнах	13	18
5.	Тема 5 Особливості реформування соціальної політики в Україні	13	18
6.	Тема 6 Сімейна політика як важлива складова соціальної політики держави	13	18
7.	Тема 7 Система соціального захисту в Україні	14	14
8.	Тема 8 Зміст, принципи та основні напрями гуманітарної політики	14	18
9.	Тема 9 Культурна політика та особливості її формування в Україні	14	18
10.	Тема 10 Пріоритети розвитку освіти в Україні та вимоги болонського процесу	14	18
11.	Тема 11 Державна політика в сфері охорони здоров'я в Україні	14	18
12.	Тема 12 Політика в сфері туризму та особливості її формування в Україні	12	18
Разом:		160	208

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Індивідуальна робота передбачає:

- написання самостійної (індивідуальної) наукової роботи з аналітичним оглядом наукових публікацій за визначеною тематикою,
- участь у науковому студентському гуртку, конференціях, круглих столах, тощо.

Мета наукової роботи з аналітичним оглядом наукових публікацій:

напрацювання самостійних творчих навичок з підготовки письмової роботи, яка представляє собою загальний огляд (аналіз) наукових публікацій та розгорнуте і аргументоване викладення власного погляду студента, з можливістю критичного підходу до деяких наукових теоретичних підходів за визначеною темою наукового дослідження.

Вимоги до змісту самостійної (індивідуальної) наукової роботи: – структура роботи складається з титульного аркушу (Додаток 1), плану, вступу, основної частини, загальних висновків, списку використаних наукових та нормативних джерел. Посилання на використані джерела є обов'язковими; – вступ має містити: *аналіз актуальності проблематики дослідження* (висвітлення актуальності не повинно бути багатослівним, досить кількома реченнями висловити сутність проблеми наукового завдання), *мету і завдання, об'єкт дослідження* (це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію й обране для вивчення), *предмет дослідження* (міститься в межах об'єкта);

- основний зміст роботи повинен містити детальний аналіз проблематики визначеної теми наукової роботи з оглядом наукових підходів та власних аргументованих ідей до вирішення проблеми, можливий аналіз нормативного матеріалу та матеріалів юридичної практики;
- загальні висновки по роботі – коротке викладення чітко сформульованих ідей і належно обґрунтованих пропозицій основної частини, які мають науково-практичне значення і є самостійним здобутком студента;

Теми для написання самостійної (індивідуальної) наукової роботи:

1. Соціальна політика і основні напрямки її здійснення.
2. Принципи соціальної політики.
3. Роль соціальної справедливості в розбудові соціальної держави.
4. Соціальна держава: ідея та основні особливості.
5. Соціальний діалог як форма організації соціальної політики
6. Соціал-демократична модель соціальної політики.
7. Шведська модель соціальної політики: переваги та недоліки.
8. Моделі держав добробуту та соціальної політики.
9. Радянський досвід здійснення соціальної політики.
10. Формування соціальної та гуманітарної політики в Україні.
11. Тенденції сучасного гуманітарного розвитку України.
12. Шляхи утвердження сталого гуманітарного розвитку в Україні.
13. Сутність і роль гуманітарної сфери в забезпеченні життєдіяльності людини.

10. Методи навчання

Лекції, семінарські (практичні) заняття, робота в Інтернет, конспектування, індивідуальна робота тощо.

11. Критерії оцінювання

Поточна перевірка знань, тематична перевірка та підсумковий контроль.

Контрольні питання з дисципліни «Соціальна і гуманітарна політика на державному та місцевому рівні»

1. Визначення соціальної політики.
2. Мета соціальної політики.
3. Суб'єкт та об'єкт соціальної політики.
4. Сутність соціальної справедливості. Види соціальної справедливості.
5. Значення соціальної політики у досягненні соціальної справедливості, солідарності та безпеки.
6. Особлива роль соціальної політики для формування соціальної держави.
7. Основні напрями та функції соціальної політики.
8. Критерії для виділення моделей соціальної політики.
9. Сутність консервативної моделі соціальної політики. Основні характеристики соціал-демократичної моделі соціальної політики.
10. Значення виділення та класифікації моделей соціальної політики.
11. Характерні риси для ліберальної моделі соціальної політики.
12. Класифікація соціальної політики Р. Титмуса.
13. Визначення європейської соціальної моделі.
14. Визначення гуманітарної політики.
15. Відмінне та спільне між гуманітарною та соціальною політикою.
16. Значення гуманітарної політики в соціальній, правовій, демократичній державі.
17. Напрями гуманітарної політики та їх зміст.
18. Особливості міжнародної гуманітарної політики.
19. Основні критерії гуманітарної політики. Яким чином обчислюється Індекс гуманітарного розвитку країни?
20. Основні принципи гуманітарної політики?

12. Засоби оцінювання

Систему контролю складають: залік, усне опитування (співбесіда), реферати, електронні презентації, семінари.

За часом педагогічний контроль передбачає поточний, тематичний, модульний і підсумковий.

13. Розподіл балів, які отримують студенти

Модуль 1. Поточний контроль та самостійна робота									Модуль 2 ІНДЗ	Модуль 3 Підсумкова атестація	Сума
ЗМ 1					ЗМ 2				15	Залік - 50	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9			
3	4	4	4	4	4	4	4	4			

По завершенні визначається рейтинг знань в межах 100 бальної шкали.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку ПМК
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

14. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення - Необхідним обладнанням є персональні комп'ютери з програмним забезпеченням: MS Word, MS Excel, Pover Point.

15. Рекомендовані джерела інформації

1. Ганслі Т. Соціальна політика та соціальне забезпечення за ринкової економіки / Пер. з англ. О. Перепадя. – К.: Основи, 1996. – 237 с.
2. Іванова О.Л. Соціальна політика: теоретичні аспекти. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2003. – 107 с.
3. Конституції государств Европейского Союза / [Под ред. Л.А. Окунькова]. – М.: Изд. группа Норма-Инфра, 1997. – 816 с.
4. Політологічний енциклопедичний словник [упоряд. В.П. Горбатенко та ін.]. – К.: Генеза, 2004. – 736с.
5. Сіленко А.О. Соціальна держава: територія перемін / А.О.Сіленко. – Одеса: Видавничий центр УДАЗ ім. О.С.Попова, 2000 – 280 с.
6. Скуратівський В.А. Соціальна політика / В.А.Скуратівський, О.М.Палій, Е.М.Лібанова. – К.: УАРА, 1997. – 360 с.
7. Спікер П. Соціальна політика: теми та підходи / П. Спікер. – К.: Фенікс, 2000. – 400 с.
8. Туленков М.В. Соціальна політика в Україні: шляхи формування та реалізації: [навч.метод.розробка] / М.В.Туленков. – К.: ІПК ДСЗУ, 2007. – 34 с.
9. Шайгородський Ю. Політика як інституційна форма досягнення соціального консенсусу: історико-політична інтерпретація / Ю. Шайгородський //Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – Київ; Миколаїв, 2009. Вип. 15. – С.5-15.
10. Яковюк І.В. Виникнення та розвиток концепції соціальної держави / І.В. Яковюк // Вісник Академії правових наук України. – 2001. - № 2. – С.25-
11. Іванова О.Л. Соціальна політика: теоретичні аспекти / О.Іванова. - К.: Вид. дім «КМ Академія», 2003. - 107 с.
12. Концепция «государства благосостояния» (дискусии в западной литературе 80-х годов). Теоретические основы «государства благосостояния». - М., 1988. - 345 с.
13. Лоренц У. Социальная работа в изменяющейся Европе / У. Лоренц; пер. с англ. - Амстердам; Киев: Ассоциация психиатров Украины, 1997. - 200 с.
14. Резнікова Н.В. До питання про адаптивність європейської соціальної моделі до українських реалій. - 2009 [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/soc_gum/Prvs/2009_3/1226.pdf
15. Спікер П. Соціальна політика: теми та підходи / П. Спікер. - К.: Фенікс, 2000. - 400 с.
16. Хайек Ф.А. Дорога к рабству / Ф.А.Хайек. – М.: Экономика, 1992. – 176 с.
17. Esping-Andersen G. The three worlds of welfare capitalism / G.Esping-Andersen. - Cambridge Polity Press, 1990. - 260 p.
18. Leisering L. Nation state and welfare state: an intellectual and political history / L.Leisering // Journal of European social policy. - 2006. - Vol.13, № 2. - P. 175-185.
19. Taylor-Gooby P. Sustaining welfare in hard times: who will foot the bill? / P. Taylor-Gooby // Journal of European social policy. - 2001. - Vol. 11, № 2. - P. 133-147.

20. Бех В.П. Гуманітарна політика держави – засіб досягнення злагоди в громадянському суспільстві [Електронний ресурс] // Український центр політичного менеджменту. - Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/>
21. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / [Губерський Л., Андрущенко В., Михальченко М.]. – К., 2002.
22. Гуманітарна політика Української держави в новітній період: Монографія / За ред. С.І. Здіорука– К.: НІСД, 2006. – 403 с.
23. Лукашевич М.П. Гуманітарна політика в Україні: Навч.-метод. розробка / М.П.Лукашевич. – К.: ІПК ДСЗУ, 2010. – 30 с.
24. Международные акты о правах человека. – М.: Изд. группа Норма-Инфра, 1998. – 723 с.
25. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В.П. Горбатенко; За ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – К.: Генеза, 2004. – 736с.
26. Скуратівський В.А., Палій О.М. Основи соціальної політики / В.А.Скуратівський, О.М.Палій. – К.: МАУП, 2002. – 200 с.